

УДК 37.037

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ

В.В. Дзундза

У статті обґрунтовується необхідність формування такої важливої якості професійного мислення майбутніх правознавців, як продуктивність.

Ключові слова: професійне мислення, інформаційні методи навчання, евристичними методами навчання.

У сучасних умовах розвитку Української держави, реформування правових, політичних, соціальних і культурних інститутів, оновлення всіх сфер життєдіяльності нашої країни суттєво змінюються головні виховні завдання вищої школи. Реформа вищої правової освіти в Україні відбувається в умовах перебудови і вдосконалення законодавчої бази. Необхідність формування нової правової системи в країні потребує спеціалістів-правознавців принципово нового типу, здатних до самостійних постановок професійних завдань, творчого пошуку оригінальних рішень у нестандартних юридичних ситуаціях, мобільної участі у будь-яких сферах правової діяльності, до участі у законотворчості як важливій складовій частині правотворчості. Такі ознаки правотворчості, як науковість, системність, професіоналізм і техніко-юридична досконалість, обумовлюють високі вимоги до підготовки фахівців-правознавців. Тобто вища школа мусить випускати кадри, здатні не тільки вміти користуватися правовим інструментарієм, але й самостійно здобувати нові знання та застосовувати їх у сфері своєї професійної діяльності.

Майбутні фахівці-правознавці, перед якими стоять завдання участі у реформуванні і вдосконаленні правової бази країни саме сьогодні навчаються у вищих навчальних закладах. За роки навчання вони мають набути достатнього наукового, професійного

та інтелектуального потенціалу для успішного розв'язання поставлених суспільством завдань. У зв'язку з цим різко зростають вимоги до продуктивності професійного мислення майбутнього правознавця, що дозволяє фахівцю: самостійно ставити нові проблеми; знаходити принципово нові рішення в умовах реформування, становлення нових правових, економічних, соціальних, культурних принципів розвитку Українського суспільства; робити професійні і наукові відкриття, які не впливають безпосередньо із існуючих законів, а «створювати» нові закони.

Процеси продуктивного набуття знань і закономірності його розвитку досліджувалися в роботах відомих сучасних психологів і педагогів Б. Ананьєва, В. Васильєва, З. Калмикової, Л. Узнадзе, Н. Елнави та інших. Знання, отримані з книг, від викладачів чи якимось іншим чином, є «будівельним матеріалом продуктивного мислення» [1]. Однак для успішної професійної діяльності недостатньо мати тільки великий запас знань. К. Ушинський порівнював таке багатство знань з безладною купою книг: хоча їх і багато, але людина зовсім не може скористатися своїм багатством. Необхідно «розставити всі книги впорядковано по полицях, як це роблять у бібліотеці» [3].

Дуже часто диференціація поняття допомагає його комплексному вивченню. З цією метою низка авторів виділяють у продуктивному мисленні кілька рівнів, етапів чи стадій: основою або першим рівнем продуктивного мислення звичайно вважається репродуктивний пізнавальний процес, реальна продуктивна діяльність здійснюється на другому рівні – рівні створення, конструювання нових знань на основі наявних, творче мислення як вищий ступінь продуктивного формується на третьому рівні.

На першому етапі формуються «знання, які спираються на короткі зв'язки», на цьому етапі студентів необхідно озброїти глибоким знанням фундаментальних юридичних наук [1]. Репродуктивний рівень знань – «це знання фактів, явищ, подій, правил, дій і їхнє відтворення без істотних змін» [4]. Процеси мислення, які відбуваються на цьому рівні, набувають теж репродуктивного характеру (студенти можуть дати визначення, сформулювати гіпотезу, вирішити проблемне завдання). Другий

етап припускає створення нових знань, які спираються «на зв'язки, що існують усередині предмета. Вони дозволяють людині бачити взаємини і взаємозалежності між різними сторонами єдиної сфери знань» [3, с.247]. Це ті знання, які отримані внаслідок комбінування, переконструювання знань першого етапу.

Третій етап є найскладнішим. Знання тут ґрунтуються на «самостійному формуванні міжсистемних зв'язків» [1]. Відносини, які професіонал виявляє між різними сферами знань: історією і соціологією, релігією і теорією держави, філософією і правом, дозволяють йому аналізувати і відбирати для рішення тільки ті закони і правила, що прийнятні для розв'язання конкретної проблеми.

Найсуттєвіша ознака сформованого мислення майбутніх юристів – його спрямованість на розв'язання професійних проблем, на створення нових законів, тобто його продуктивність. Як ми зауважили вище, актуальність проблеми формування навичок продуктивного мислення у процесі професійного виховання майбутніх фахівців у вищій школі диктується проблемами розвитку українського суспільства. Про інтелектуальні здібності до навчання і самонавчання свідчить не те, що студент може засвоїти, «копіюючи викладача» [2], а те, чого він може досягти самостійно при розв'язанні нових проблем, саме це здійснюється завдяки продуктивному мисленню. Проте у першу чергу необхідно студентів вчити, давати їм глибокі фундаментальні знання. На якісних знаннях класичних юридичних наук, як на міцному фундаменті, розвиваються необхідні якості мислення майбутнього фахівця правознавця.

Тобто у процесі навчання і виховання необхідно формувати навички продуктивного мислення, яке є не простою складовою професійного мислення майбутнього правознавця, а його фундаментом, основою для розвитку інших складових частин цього комплексного об'єкта. Успіх продуктивного навчання і виховання, здатність до нього визначає такі якості мислення, як наполегливість, самоусвідомлення, критичність, гнучкість.

Аналізуючи сучасну науково-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що однією з найважливіших цілей професійної юридичної освіти є формування інтелектуального

потенціалу майбутнього правознавця. Однак ще не були предметом системного дослідження методи формування професійного правового мислення та його окремих компонентів у сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ. Тому метою нашої роботи є аналіз методів і організаційних форм формування такої важливої якості професійного мислення майбутніх правознавців, як продуктивність у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Відповідно до названих вище рівнів розвитку продуктивного мислення ми вважаємо за доцільне систематизувати і методи, які забезпечують формування мислення на кожному етапі (рівні) продуктивного процесу оволодіння знаннями. До таких методів ми відносимо, по-перше, пояснювально-ілюстративні методи (інформаційно-репродуктивні), сутність яких у тому, що викладач організує сприйняття навчального матеріалу шляхом подання слова, книги, наочних посібників, досвіду. По-друге, на репродуктивному рівні використовуються інформаційні методи навчання: лекція, пояснення, виконання тренувальних вправ за зразком. Викладач формулює проблему і демонструє шлях її розв'язання.

Третій, конструктивний рівень, забезпечується евристичними методами навчання: проблемне викладання, викладання з логічним завданням, рішення ситуаційних вправ, які припускають зміну в структурі знань. Студент може формулювати питання за матеріалом, що вивчається, добирати докази за певною тезою викладача, висувати гіпотези, брати участь в евристичній бесіді. На рівні творчого пізнання застосовуються дослідницькі методи. Студенти під керівництвом викладача, або самостійно беруть участь у наукових розробках.

Продуктивна складова професійного мислення характеризується високим ступенем новизни одержуваного результату, його оригінальністю. Це відбувається, якщо майбутній фахівець, намагаючись вирішити завдання прямим використанням відомих даних, способів і алгоритмів переконується в безплідності таких спроб і в нього виникає потреба у нових знаннях. Студенти змушені діяти в умовах невизначеності, перевіряти цілу низку можливих рішень, здійснювати вибір між ними; висувати і перевіряти гіпотези. Існує різниця між умовами пошуку нових

знань і рівнем розумової діяльності студента і вже сформованого професіонала. З іншого боку, з психолого-педагогічної точки зору немає принципових розходжень між продуктивним мисленням фахівця, що створює нові закони, відкриття у сфері професійної діяльності і продуктивним мисленням студента, що робить відкриття нового лише для нього самого.

Отже, формуючи прийоми продуктивного мислення в студентів, ми озброюємо їх необхідними навичками пошуку рішень нових проблем, глибокого систематичного засвоєння знань, швидкого темпу оволодіння знаннями і перенесення, пристосування їх до нових умов. Нині це забезпечить успішність виконання навчальної діяльності, а в майбутньому високі професійні досягнення. Зауважимо, що в процесі вирішення навчальних завдань, коли студент має справу не з реальними юридичними ситуаціями, а з завданням, що представляє собою лише модель дійсності, істотні ознаки проблеми гранично оголені, кількість другорядних ознак зведено до мінімуму, що значно полегшує процес пошуку розв'язання. Ступінь новизни знань, що створюються студентами, рівень продуктивності їхнього мислення при вирішенні навчальних проблем будуть, безумовно, нижчими, ніж при вирішенні наукових або дослідницьких завдань. Більш високий ступінь розумової діяльності будемо називати "творчим мисленням". Студент не пасивно споживає надані йому знання, він активний діяч, його індивідуальні здатності, специфіка комбінування окремих якостей інтелекту суттєво впливають на успішність оволодіння знаннями, на діапазон їх застосування.

Отже, особливості і специфічні якості продуктивного мислення студентів формуються і розвиваються насамперед у навчальній діяльності. Удосконалюючи зміст і методи навчання, можна істотно підвищити їхній вплив на розвиток продуктивного мислення студентів, на їхні здатності до самостійного оволодіння новими знаннями. Правильно організований навчально-виховний процес дозволяє ставити студентам завдання оптимальної складності, ідеально це такі, які є у зоні його найближчого розвитку. Однак навчання, оптимальне для одних, може бути недостатньо ефективним для інших. Результати досліджень дають підстави для висновків про необхідність не тільки подальшої

індивідуалізації вищої правової освіти, але й про більш широку її диференціацію. Зусилля викладачів вищої школи мають бути спрямовані на те, щоб у процесі навчально-виховної діяльності сформоване продуктивне мислення студентів розвивалось і переходило у вищу форму – творче мислення, розвиток якого необхідний для підготовки широко розвинутого фахівця-правознавця нової генерації.

Література

1. Васильев В.Л. Юридическая психология / В.Л.Васильев // Л.,– 1974.
2. **Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости/ З.И. Калмыкова // М.:–Педагогика, 1981.– 200 с.**
3. Ушинский К.Д. Избр. произв. / К.Д. Ушинский // Вып. 4.–Кн.1.– М.– 1946.
4. Szekeiy L. Productive processes in learning and thinking / Szekeiy L. // Acta psychology, 1950.

В статье обосновывается необходимость формирования такого важного качества мышления будущих правоведов, как продуктивность.

***Ключевые слова:** профессиональное мышление, информационные методы обучения, эвристическими методами обучения.*

The present article discloses the necessity of formation of a very important professional quality of thinking of the future lawyers such as productivity.

***Keywords:** professional thought, informative methods of educating, by the heuristic methods of educating.*

Дзундза Володимир Васильович – кандидат юридичних наук, заступник прокурора Ясинуватського району Донецької області (м. Донецьк, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В.М. Алфімов